

นิพนธ์ต้นฉบับ

รูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลโคกเพชรพัฒนา อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ

ปนัดดา ยาป่าคาย*✉, ณัชชลิดา ยุคะลิ่ง**, พัดชา นิริญวัฒน์กุล**

*หลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

**คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

✉yapanadda99@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลโคกเพชรพัฒนา อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 1) กลุ่มแกนนำองค์กร จำนวน 50 คน และ 2) กลุ่มเจ้าบ้านหรือตัวแทนครัวเรือน จำนวน 291 คน เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม 2566-มกราคม 2567 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติที่เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย (Paired t-test) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย พบว่า ตำบลโคกเพชรพัฒนามีปัญหาหลักด้านการจัดการมูลฝอย ประชาชนขาดการคัดแยกมูลฝอยและนำมูลฝอยมาใช้ประโยชน์น้อย ส่วนใหญ่จัดการมูลฝอยโดยการเทกองและเผากลางแจ้ง มีแนวโน้มเกิดการลักลอบทิ้งมูลฝอยเพิ่มขึ้น ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 56.0 (Mean=6.5, S.D.=1.3) การปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 60.8 (Mean=2.30, S.D.=0.55) การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง (Mean=3.12, S.D.=0.40) ผลจากการสนทนากลุ่มอย่างมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่ายเกิดแผนปฏิบัติการ “โครงการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการมูลฝอย ตำบลโคกเพชรพัฒนา” ภายหลังจากดำเนินการ พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยอยู่ในระดับสูง (Mean=8.4, S.D.=1.16) การปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยอยู่ในระดับดี (Mean=2.6, S.D.=0.16) การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชนอยู่ในระดับมาก (Mean=3.83, S.D.=0.64) ค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) ทั้งนี้ประชาชนมีการคัดแยกมูลฝอยครัวเรือนด้วยการจัดทำถังขยะเปียก เกิดการแปรรูปมูลฝอยเป็นผลิตภัณฑ์ในชุมชน ได้แก่ น้ำหมักชีวภาพ กระจกปลุกผักจากยางรถยนต์ หลุมน้ำธนาคารใต้ดินจากขวดพลาสติก ชุมชนสะอาด และสามารถลดปริมาณมูลฝอยตามที่ทางสาธารณสุขจากการลักลอบทิ้งมูลฝอย

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ 1) ภาคท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นมีวิสัยทัศน์เล็งเห็นความสำคัญในการจัดการมูลฝอย พร้อมเป็นแรงสนับสนุนในด้านงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงเป็นกลไกตัวกลางที่เชื่อมประสานระหว่างภาคีเครือข่ายและชุมชน 2) ภาควิชาการ มีการกระตุ้นส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยอย่างต่อเนื่องหลากหลายวิธี ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการและเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติ และ 3) ภาคประชาชน จากการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของแกนนำชุมชนและประชาชน ถือเป็นหัวใจหลักของการดำเนินงาน โดยให้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ รวมถึงติดตามประเมินผล นำไปสู่ผลสำเร็จของรูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, การจัดการมูลฝอยในชุมชน

Article info:

Received: Mar 20, 2024

Revised: May 28, 2024

Accepted: June 5, 2024

Original article

Model of waste management by community participation in Khokphetphatthana Subdistrict, Bamnet Narong District, Chaiyaphum Province

Panadda Yapakai^{*}, Nachalida Yukalang^{**}, Phatcha Hirunwatthanakul^{**}
^{*} Master Degree of Public Health, Faculty of Public Health, Mahasarakham University
^{**} Faculty of Public Health, Mahasarakham University
^{*} yapanadda99@gmail.com

Abstract

This research is participatory action research. The objective is to study the model of waste management by community participation in Khokphetphatthana Subdistrict, Bamnet Narong District, Chaiyaphum Province. The sample group consisted of 1) a group of organization leaders, numbering 50 people, and 2) a group of hosts or household representatives, numbering 291 people. Quantitative data were collected using questionnaires. Qualitative data by observation Interviews and focus groups. Conducted between October 2023-January 2024. Quantitative data were analyzed using statistics including frequency, percentage, mean, standard deviation and statistics that compare means (Paired t-test) and analyze qualitative data with content analysis.

The results of the research found that Khokphetphatthana Subdistrict has major problems in waste management. People lack the ability to separate waste and put it to little use. Waste is mostly handled by dumping it and burning it outdoors. There is a tendency for illegal waste dumping to increase. Knowledge about waste management in the community was at a low level, 56.0 percent (Mean=6.5, S.D.=1.3). Waste management practices were at a moderate level, 60.8 percent (Mean=2.30, S.D.=0.55). Participation People's participation in waste management was at a moderate level (Mean=3.12, S.D.=0.40). As a result of group discussions with participation from network partners, an action plan was born "Project to develop potential in waste management Khokphetphatthana Subdistrict". After carrying out the activity, it was found that knowledge about waste management was at a high level (Mean=8.4, S.D.=1.16). Waste management practices were at a good level (Mean=2.6, S.D.=0.16). The people's participation in waste management is at a high level (Mean=3.83, S.D.=0.64) with statistical significance ($p < 0.001$). In this regard, people have separated their household waste by creating wet trash cans. There is the transformation of solid waste into products in the community, such as biological fermentation water, vegetable plant pots from car tires, and underground bank water wells from plastic bottles. The community is clean and can reduce the amount of garbage on public roads from illegal dumping.

Factors for success are: 1) Local sector: Local leaders have vision and recognize the importance of waste management. Ready to be a support force in terms of budget, personnel, materials and equipment, including being an intermediary mechanism that connects network partners and communities. 2) The academic sector is continuously stimulating and promoting knowledge on waste management in various ways. Make people have access to accurate information and be motivated to act. 3) The public sector from the participation in waste management of community leaders and citizens. It is considered the heart of the operation. By allowing them to participate from the planning stage, let's think together and decide, join in action Including participating in monitoring and evaluating. Leading to the success of the waste management model with true community participation.

Keywords: Participation, community waste management

บทนำ

นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันปัญหามูลฝอยยังเป็นปัญหาวิกฤต และเป็นสาเหตุลำดับต้นๆ ของปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตและสังคมของมนุษยชาติ และนับวันยังมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น สถานการณ์มูลฝอยของประเทศไทย พบว่า พ.ศ. 2566 ประเทศไทยมีปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้น 26.95 ล้านตัน หรือ 73,840 ตันต่อวัน ซึ่งเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา (25.70 ล้านตัน) ถึงร้อยละ 5 อัตราการเกิดมูลฝอย เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2566 ของกรมการปกครอง เฉลี่ยเท่ากับ 1.12 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2566) ในการนี้มูลฝอยดังกล่าวถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ 9.31 ล้านตัน นำไปกำจัดอย่างถูกต้อง 10.17 ล้านตัน ถูกนำไปกำจัดอย่างไม่ถูกต้อง 7.47 ล้านตัน และมีปริมาณมูลฝอยตกค้างสูงถึง 27.62 ล้านตัน จากสถานการณ์ดังกล่าวปัญหามูลฝอยจึงยังคงเป็นปัญหาซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง มีการกำหนดให้ขยะมูลฝอยเป็น “วาระแห่งชาติ” ตั้งแต่ พ.ศ. 2557 และใน พ.ศ. 2566 กรมควบคุมมลพิษได้ขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565-2570) โดยมุ่งเน้นการยกระดับการจัดการขยะอย่างครอบคลุม อย่างไรก็ตามยังพบปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในการดำเนินงาน อาทิ สถานที่กำจัดขยะชุมชนของรัฐและเอกชนส่วนใหญ่ดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ไม่มีระบบติดตาม กำกับและควบคุมการดำเนินงานของสถานที่กำจัดขยะ เกิดปัญหามลพิษต่างๆ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัยของประชาชน (กรมควบคุมมลพิษ, 2566)

จังหวัดชัยภูมิ มีเนื้อที่ใหญ่เป็นอันดับ 7 ของประเทศ แบ่งการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ ประชากรราว 1.12 ล้านคน มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ ปัญหามูลฝอยที่เพิ่มขึ้น ขาดประสิทธิภาพในการกำจัดมูลฝอย (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ, 2565) จากรายงานสถานการณ์ปริมาณมูลฝอยจังหวัดชัยภูมิ พ.ศ. 2566 พบว่ามีปริมาณมูลฝอยเกิดขึ้น 1,028 ตันต่อวัน ถูกนำมาใช้ประโยชน์ 530 ตันต่อวัน ส่วนที่เหลือถูกนำไปกำจัดอย่างไม่ถูกต้อง 479 ตันต่อวัน เกิดมูล

ฝอยตกค้าง 73,110 ตัน (ระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน, 2566) จังหวัดชัยภูมิจึงได้ดำเนินการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ประจำปี พ.ศ. 2566 โดยบูรณาการความร่วมมือตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หมู่บ้านและครัวเรือน พร้อมทั้งรณรงค์และประชาสัมพันธ์การลดปริมาณมูลฝอย และคัดแยกมูลฝอยในพื้นที่โดยใช้หลักการ 3 ช คือ ใช้น้อย ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ ภายใต้กรอบการดำเนินงาน 3 ระยะ ได้แก่ การจัดการขยะต้นทาง การจัดการขยะกลางทาง และการจัดการขยะปลายทาง (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ, 2566)

อำเภอบำเหน็จณรงค์ มีเขตการปกครอง จำนวน 7 ตำบล มีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 9 แห่ง แบ่งเป็น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย จำนวน 6 แห่ง และอีก 3 แห่ง เป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีระบบการเก็บขนมูลฝอยและไม่มีสถานที่กำจัดมูลฝอย โดยหนึ่งในสามแห่งคือ พื้นที่ตำบลโคกเพชรพัฒนา จากผลการสำรวจชุมชนพบว่า มีประชากร จำนวน 5,819 คน จำนวนครัวเรือน 1,366 ครัวเรือน เป็นตำบลที่มีการเพิ่มขึ้นของประชากรทุกปี มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าของชำ ร้านอาหารหรือตลาด ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งกำเนิดมูลฝอยทั้งสิ้น ตำบลโคกเพชรพัฒนาไม่มีบริการเก็บขนมูลฝอย ไม่มีสถานที่กำจัดมูลฝอย ชุมชนจัดการมูลฝอยเองภายในครัวเรือน โดยการเทกองและการเผากลางแจ้ง ทำให้การลักลอบทิ้งมูลฝอยตามที่สาธารณะและพื้นที่ว่างของบุคคลอื่นมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น และประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง จากการกำจัดมูลฝอยที่ไม่ถูกวิธี ก่อให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ของพาหะนำโรค เกิดมลพิษทางอากาศ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากประชาชนขาดความรับผิดชอบ ขาดระเบียบวินัยและขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยของชุมชน(องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนา, 2566)

จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนาและหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีความตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการมูลฝอยของตำบล โดยบูรณาการความร่วมมือทั้งจากหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วน

ร่วมในการขับเคลื่อนการจัดการมูลฝอยของตำบล ให้ชุมชนเห็นคุณค่า เกิดการเรียนรู้ เกิดจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการปัญหามูลฝอยของชุมชน เห็นถึงความสำคัญของการจัดการมูลฝอยระดับต้นทาง โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดหาวิธีการและแนวทางแก้ปัญหา แล้วเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุดมาปฏิบัติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลโคกเพชรพัฒนา อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อจะได้ใช้เป็นข้อเสนอแนะหรือแนวทางในการวางแผนและกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหา การจัดการมูลฝอยในชุมชน เกิดการคัดแยกมูลฝอยในชุมชน ลดการเกิดมูลฝอยต้นทาง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถนำมาเป็นต้นแบบในการจัดการมูลฝอยแก่ชุมชนอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลโคกเพชรพัฒนา อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ

2. วัตถุประสงค์เฉพาะ

- 2.1 เพื่อศึกษาบริบท และสภาพปัญหาการจัดการมูลฝอยของชุมชน
- 2.2 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.3 เพื่อศึกษาผลรูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.4 เพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ตามแนวคิด Kemmis and McTaggart, 1988 มี 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม 2566-มกราคม 2567

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มแกนนำองค์กรในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการมูลฝอยในชุมชน ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 50 คน ดังนี้

1.1 ภาคการเมือง ประกอบด้วย

1.1.1 นายกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน

1.1.2 รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน

1.1.3 ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน

1.1.4 ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและ

สิ่งแวดล้อม 1 คน

1.1.5 ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

1 คน

1.1.6 กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน

11 คน

1.2 ภาควิชาการ ประกอบด้วย

1.2.1 ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

ตำบล 2 คน

1.2.2 นักวิชาการสาธารณสุข 3 คน

1.2.3 ผู้อำนวยการโรงเรียน / ครูที่รับผิดชอบ

งานอนามัยโรงเรียน 6 คน

1.3 ภาคประชาสังคม ประกอบด้วย

1.3.1 ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ

หมู่บ้าน 11 คน

1.3.2 ตัวแทนอาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก

(หมู่บ้านละ 1 คน) 11 คน

2. กลุ่มเจ้าบ้านหรือตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยในเขต

พื้นที่ตำบลโคกเพชรพัฒนา อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 1,366 ครัวเรือน คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยสูตรของ Krejcie & Morgan ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 291 คน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ เพื่อให้ได้สัดส่วนประชากร 11 หมู่บ้าน จากนั้นกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย โดยการจับสลากชื่อเจ้าบ้านหรือตัวแทนครัวเรือนแบบไม่คืนที่จากฐานข้อมูลจนครบตามจำนวน

เกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria) เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลอดการทำวิจัย ทุกเพศ อายุ 18 ปีขึ้นไป สามารถสื่อสารและอ่านออกเขียนได้ อาศัยในตำบลโคกเพชรพัฒนาอย่างน้อย 1 ปี และเป็นผู้ที่รับผิดชอบด้านการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน

เกณฑ์การคัดออก (Exclusion Criteria) คือ ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมตามช่วงเวลาที่กำหนดได้ หรือเจ็บป่วยรุนแรง หรือเสียชีวิต ในช่วงระยะเวลาดำเนินการวิจัย

2. เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม แบบสังเกตกระบวนการ

เครื่องมือเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป จำนวน 8 ข้อ

ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชน จำนวน 12 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.88

ส่วนที่ 3 การปฏิบัติในการจัดการมูลฝอย จำนวน 12 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.79

ส่วนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชน จำนวน 20 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.84

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะ

การตรวจสอบค่าความตรงของเนื้อหา (IOC) เท่ากับ 0.94

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ตารางแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ด้วยสถิติ t-test (Paired t-test)

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลการบันทึกการประชุม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม จากการดำเนินกิจกรรม มาตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วน แยกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นปัญหา พิจารณาจัดกลุ่มข้อมูลที่ เป็นคำพูดของผู้ให้ข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาบริบท และสภาพปัญหาการจัดการมูลฝอยของชุมชน

สภาพการจัดการมูลฝอยในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ผลการศึกษาพบว่า ในอดีตพื้นที่ตำบลโคกเพชรพัฒนามีมูลฝอยไม่มาก มูลฝอยที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็น มูลฝอยอินทรีย์ในครัวเรือน ได้แก่ เศษอาหาร เศษผักผลไม้ ซึ่ง

ย่อยสลายได้ ครัวเรือนจัดการมูลฝอยด้วยการเผากลางแจ้ง หรือนำไปทิ้งตามสวนไร่นาตัวเอง ปัจจุบันปริมาณมูลฝอยเพิ่มขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของประชากรทุกปี มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นร้านขายของชำ ร้านอาหาร หรือตลาด รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่นิยมสั่งของออนไลน์ ซึ่งล้วนเป็นแหล่งกำเนิด มูลฝอยทั้งสิ้น อีกทั้งตำบลโคกเพชรพัฒนาไม่มีระบบบริการเก็บขนมูลฝอยเพื่อส่งกำจัด ไม่มีสถานที่สำหรับกำจัดมูลฝอย จึงเกิดการลักลอบทิ้งมูลฝอยตามที่สาธารณะและพื้นที่ว่างของบุคคลอื่นกระจายอยู่ทั่วตำบลและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ของพาหะนำโรค เกิดมลพิษทางอากาศจากกลิ่นเหม็นและการเผามูลฝอย สร้างความรำคาญ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อม ส่วนในอนาคตคาดการณ์ว่าปริมาณมูลฝอยจะมีการเพิ่มมากขึ้น หากไม่มีการจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมกับชุมชน และจากการใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 291 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.3 อายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 40-50 ปี ร้อยละ 43.0 (Mean=41.8 ปี, S.D.=11.2) มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 78.0 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. ร้อยละ 58.4 มีการประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 59.5 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,001-10,000 บาท ร้อยละ 40.2 สถานภาพทางสังคมส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป ร้อยละ 93.1 ระยะเวลาอาศัยอยู่ในตำบลส่วนใหญ่อาศัยอยู่ 41-50 ปี ร้อยละ 39.6 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชนในภาพรวมอยู่ระดับต่ำ ร้อยละ 56.0 (Mean=6.5, S.D.=1.3) การปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 60.8 (Mean=2.30, S.D.=0.55) การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (Mean=3.12, S.D.=0.40)

2. กระบวนการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มแกนนำองค์กร เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ในวันที่ 12 ตุลาคม 2566 ณ ห้องประชุม ชั้น 2 องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนา เวลา 09.00 - 16.00 น. ผลลัพธ์คือ “โครงการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการมูลฝอย ตำบลโคกเพชรพัฒนา” มีกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 อบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยและการคัดแยกมูลฝอย โดยจัดที่ห้องประชุม ชั้น 2 องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนา ในวันที่ 25-26 ตุลาคม 2566 เวลา 09.00 - 16.00 น. วิทยากรคือ ตัวแทนจากกลุ่มแกนนำองค์กร ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนา นักวิชาการสาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านโคกเพชร และตัวแทนอาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก ในการอบรมเป็นการบรรยาย เรื่อง สถานการณ์มูลฝอยในปัจจุบัน ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย การคัดแยกมูลฝอยตามประเภท การสาธิตการจัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อน การสาธิตการทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย มีความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติการจัดการมูลฝอยอย่างถูกต้องและเหมาะสม

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมสร้างการรับรู้ “ขยะจำ ฉันรู้ทันนะ” เป็นกิจกรรมสร้างการรับรู้ข้อมูลเรื่องขยะสถานการณ์ปัจจุบัน ข่าวสารเกี่ยวกับงานขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อม การจัดทำสื่อการเรียนรู้ สื่อประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผ่านช่องทางการรับรู้ต่าง ๆ ของตำบล การจัดเสียงตามสายทุกวันศุกร์ในทุกหมู่บ้าน การรณรงค์เชิงรุก กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการมูลฝอย ทั้งรูปแบบของการเดินขบวนและการลงพื้นที่รณรงค์บริเวณโดยรอบการคัดแยกมูลฝอยตามประเภท (มูลฝอยทั่วไป, มูลฝอยเปียก, มูลฝอยอันตราย, มูลฝอยรีไซเคิล) การจัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อน ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมูลฝอย เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ กระจกปลวกฝักจากยางรถยนต์ เป็นต้น เริ่มดำเนินการวันที่ 27 ตุลาคม 2566 – 29 ธันวาคม 2566

กิจกรรมที่ 3 ปรับปรุงภูมิทัศน์ รั้วหมู่บ้านสีเขียว เป็นกิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์ สร้างหมู่บ้านสีเขียว โดยการจัดวัน Kick Off ร่วมกันทำความสะอาดชุมชนตนเอง ทุกวันศุกร์ สัปดาห์ที่ 3 ของเดือน และในวันสำคัญ พร้อมกับร่วมกันทำเสวียนล้อมต้นไม้ เริ่มกิจกรรมครั้งแรกวันที่ 20 ตุลาคม 2566 สิ้นสุดวันที่ 29 ธันวาคม 2566 ดำเนินกิจกรรมรวมทั้งหมด 6 ครั้ง เพื่อให้ประชาชนมีความตระหนักต่อการทิ้งมูลฝอยตามถนนหรือที่ทางสาธารณะ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ และเกิดการช่วยสอดส่องดูแลชุมชนให้ปลอดขยะลดการลักลอบทิ้งมูลฝอย รวมถึงการทำเสวียนล้อมต้นไม้ยังช่วยลดการเผาใบไม้ อันเป็นสาเหตุทำให้เกิดโลกร้อน

3. ผลรูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1 สังเกตการณ์มีส่วนร่วมและการบันทึก พบว่ากลุ่มแกนนำองค์กรให้ความสำคัญกับการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้ร่วมประชุมมีการช่วยกันระดมสมอง อภิปรายและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่วิจารณ์ความคิดเห็นของคนอื่น ในส่วนของการทำกิจกรรมตามโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการ มูลฝอย ตำบลโคกเพชรพัฒนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญให้ความร่วมมือในการอบรมตอบคำถามเมื่อเกิดการซักถาม มีการร่วมแสดงความคิดเห็นระหว่างการอบรม มีความกระตือรือร้นในการร่วมรณรงค์ มีการส่งต่อสื่อความรู้ สื่อประชาสัมพันธ์ ในช่องทางการติดต่อภายในหมู่บ้าน ประชาชนสามารถคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือนได้ และให้ความร่วมมือในการช่วยดูแลรักษาความสะอาด ปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในชุมชนตนเอง

3.2 ผลเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับการจัดการ มูลฝอย การปฏิบัติการจัดการมูลฝอยในชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย ก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม พบว่า

1) กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยของความรู้ก่อนการดำเนินกิจกรรม เท่ากับ 6.5 (SD=1.34) และหลังดำเนินกิจกรรม เท่ากับ 8.4 (SD=1.16) มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

2) กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยของการปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยก่อนการดำเนินกิจกรรม เท่ากับ 1.6 (SD=0.46) และหลังดำเนินกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น เท่ากับ 2.6 (SD=0.16) มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 2

3) กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชนก่อนการดำเนินกิจกรรม เท่ากับ 3.12 (SD=0.40) และหลังดำเนินกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 3.83 (SD=0.64) มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 3

3.3 ประเมินผลหลังการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการมูลฝอย ตำบลโคกเพชรพัฒนา พบว่า

1) กิจกรรม "อบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยและการคัดแยกมูลฝอย" โดยให้ความรู้ในการคัดแยกมูลฝอย การจัดการมูลฝอย การสาธิตการทำถังขยะเปียกครัวเรือน และการสาธิตการทำน้ำหมักชีวภาพ ผลลัพธ์คือ ประชาชนมีความรู้ในการจัดการมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 64.3

2) กิจกรรมสร้างการรับรู้ "ขยะจำ ฉันทู้ทันนะ" สร้างการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับมูลฝอยโดยการจัดเสียงตามสาย การใช้สื่อ การรณรงค์คัดแยกมูลฝอยเชิงรุก รณรงค์การจัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อนรายครัวเรือน ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมูลฝอย เช่น น้ำหมักชีวภาพ กระถางปลูกผักจากยางรถยนต์ เป็นต้น ผลลัพธ์ คือ 1) หมู่บ้านมีการคัดแยกมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น 2) มีการจัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อนทุกครัวเรือน ร้อยละ 100 3) เกิดผลิตภัณฑ์แปรรูปจากมูลฝอย ได้แก่ น้ำหมักชีวภาพ กระถางปลูกผักจากยางรถยนต์ หลุมน้ำธนาคารใต้ดินจากขวดพลาสติก และ 4) ประชาชนมีการคัดแยกมูลฝอยอันตรายอย่างถูกต้อง จากการตรวจสอบ จุดรับมูลฝอยอันตรายประจำหมู่บ้าน

3) กิจกรรม "ปรับปรุงภูมิทัศน์ รั้วหมู่บ้านสีเขียว" โดยการทำความสะอาดหน้าบ้านและหมู่บ้านของตนเอง และทำเสวียนล้อมต้นไม้ ผลลัพธ์ที่ได้คือ หมู่บ้านสะอาด สามารถลดปริมาณมูลฝอยตามที่ทางสาธารณสุขจากการลักลอบทิ้ง รวมถึงลดการเผาเศษใบไม้ใช้เป็นปุ๋ยอินทรีย์สำหรับต้นไม้

4. ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการมูลฝอย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปลงจดหมายเวียน ปัญหาอุปสรรค ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงาน กับกลุ่มแกนนำองค์กรและตัวแทนครัวเรือน วันที่ 19 มกราคม 2567 ณ ห้องประชุม องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนา เวลา 09.00 น. - 16.00 น. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการดำเนินงานให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทราบ สะท้อนผลการดำเนินงาน ร่วมกันถอดบทเรียน สรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลโคกเพชรพัฒนา ประกอบด้วย

1. ภาคท้องถิ่น มีผู้นำท้องถิ่นที่มีวิสัยทัศน์เห็นความสำคัญในการจัดการมูลฝอย พร้อมเป็นแรงสนับสนุน

การดำเนินกิจกรรมในด้านงบประมาณ บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ รวมถึงเป็นตัวกลางทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างภาคีเครือข่ายต่างๆ และชุมชน ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานจัดการมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

2. ภาควิชาการ มีการกระตุ้นและส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยอย่างต่อเนื่อง หลากหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการอบรมให้ความรู้ การสาธิต การจัดทำสื่อ การประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ การรณรงค์โดยเจ้าหน้าที่ร่วมลงพื้นที่ไปให้ความรู้แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการ นำไปสู่การจัดการมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

3. ภาคประชาชน การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของแกนนำชุมชนและประชาชน ถือเป็นหัวใจหลักของการดำเนินงานทุกอย่างในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ รวมถึงร่วมติดตามประเมินผล เพื่อให้เป็นแนวทางรูปแบบการจัดการมูลฝอยที่เกิดประสิทธิภาพและมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทและสภาพปัญหาการจัดการมูลฝอย

ตำบลโคกเพชรพัฒนาเป็นตำบลที่มีการเพิ่มขึ้นของประชากรทุกปี มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าของชำ ร้านอาหารหรือตลาด มีการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่นิยมสั่งของออนไลน์ ซึ่งล้วนเป็นแหล่งกำเนิดมูลฝอยทั้งสิ้น ประชาชนนิยมกำจัด มูลฝอยด้วยวิธีทิ้งมูลฝอยรวมทุกประเภทโดยการเทกองหรือการเผากลางแจ้ง จากข้อมูลที่ได้ พอสรุปให้เห็นว่าประชาชนมีปัญหาการจัดเก็บมูลฝอยในระดับครัวเรือนหลายเงื่อนไข เช่น ขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับมูลฝอยและการจัดการ ทำให้ประชาชนส่วนมากจัดการมูลฝอยด้วยวิธีทิ้งรวมกันมากกว่าวิธีการอื่นซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักวิชาการ กลายเป็นปัญหาอื่นตามมา โดยเฉพาะเกิดการลักลอบทิ้งมูลฝอยกระจายอยู่ทั่วตำบล สอดคล้องกับสุภาพร แปะยอ (2567) ที่พบว่า ปัญหาด้านมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดจากปัญหาการขยายตัวของชุมชน ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจมีการค้าขายสินค้าเพิ่มขึ้น ความเร่งรีบในการประกอบอาชีพ ประชาชนขาดความรับผิดชอบ ความมักง่าย ไม่มีถึงขยะในการคัดแยกทำ

ให้ทิ้งขยะไม่เป็นที่ และมีการลักลอบทิ้งขยะ อีกทั้งยังขาดความรู้ในการคัดแยกมูลฝอยที่ถูกต้อง จากผลการวิจัย พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ประเด็นคำถามที่ตอบถูกน้อย คือ การทิ้งมูลฝอยไม่ควรแยกมูลฝอยเปียกกับมูลฝอยแห้งออกจากกันและผู้รับผิดชอบด้านการจัดการมูลฝอยในชุมชน คือ องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนาเท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้องและขาดความรับผิดชอบโดยการผลักให้เป็นภาระหน้าที่รับผิดชอบของอบต.เท่านั้น สัมพันธ์กับการปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากประชาชนยังขาดความรู้ ขาดความตระหนักถึงส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิต เห็นได้จากการปฏิบัติเรื่องการปฏิเสธการใช้ถุงพลาสติก กล่องโฟมจากร้านค้า และการเผามูลฝอยทุกประเภทบริเวณพื้นที่บ้านหรือที่โล่งยังต้องปรับปรุง สอดคล้องกับวารวราวุฒิมหามิตร (2563) ที่ศึกษารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยครัวเรือนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาตำบลละหาน อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ระดับความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน อยู่ในระดับปานกลาง การจัดการขยะครัวเรือนอยู่ในระดับต่ำ ถึงแม้จะมีความรู้ในระดับปานกลาง จากการที่ประชาชนมีการเข้าถึงข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ แต่การจัดการขยะยังอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากยังขาดความถูกต้องของความเข้าใจและขาดการปฏิบัติด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ ปวีณา ปาทาน (2564) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนหนองม่วงอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชนตำบลโคกเพชรพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยในหลายด้าน ตั้งแต่ขั้นริเริ่มการค้นหาสาเหตุ การวางแผนแก้ไขปัญหา การดำเนินงานจนถึงการติดตามประเมินผล จึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการจัดการมูลฝอยที่ดีขึ้น

2. กระบวนการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ พบว่า มีระดับความรู้อยู่ในระดับต่ำ การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยอยู่ในระดับปานกลางเท่ากัน นำเข้าสู่การประชุมเชิงปฏิบัติการโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมรับรู้สถานการณ์ ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา กิจกรรม/โครงการร่วมกัน ได้แผนปฏิบัติการ 1 โครงการ 3 กิจกรรมหลักตามบริบทของพื้นที่ ได้แก่กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยและการคัดแยกมูลฝอย กิจกรรมสร้างการรับรู้ “ขยะจำ ชันรู้ทันนะ” และกิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์ รักษาหมู่บ้านสีเขียว ดำเนินการโดยมีภาคีเครือข่ายและตัวแทนครัวเรือนเข้าร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน ดำเนินการ ประเมินผลและร่วมกันสะท้อนคืนข้อมูล เนื่องจากทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในฐานะผู้สร้างมูลฝอยและเป็นผู้รับผลกระทบเกี่ยวกับปัญหานี้ การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินการรูปแบบจัดการมูลฝอยชุมชนได้อย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรมและบรรลุผล สอดคล้องกับวิทกานต์ สารแสน และคณะ (2561) ที่ใช้กระบวนการในการพัฒนารูปแบบการจัดการมูลฝอยชุมชน โดยใช้การมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนจัดทำแผนปฏิบัติการผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกิดกิจกรรม 5 โครงการ โดยภาคีเครือข่าย ได้แก่ ภาคประชาชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคหน่วยบริการด้านสุขภาพได้มีส่วนร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบประเมินผล ทำให้เกิดการดำเนินงานโครงการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับ ปวีณา ปาทาน (2564) ที่ศึกษารูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหนองม่วง เทศบาลเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามูลฝอยของประชาชน กลุ่มภาคีเครือข่าย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีโอกาสในการรับรู้ กำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ตลอดจนดำเนินกิจกรรม/โครงการร่วมกันจนบรรลุตามวัตถุประสงค์และแผนดำเนินงาน

3. ผลรูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชน การปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยและการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยเพิ่มขึ้นหลังดำเนินกิจกรรม เนื่องจากมีการเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยและการคัดแยกมูลฝอยที่ถูกต้องผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิต การประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย การใช้สื่อออนไลน์ การรณรงค์เชิงรุก เป็นแรงกระตุ้นให้ประชาชนมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติตน เกิดการคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะมูลฝอยอินทรีย์ ประชาชนให้ความร่วมมือในการจัดทำถังขยะเปียกครบทุกครัวเรือน มีการคัดแยกมูลฝอยอันตรายลงถัง ณ จุดรองรับประจำหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการทำความสะอาดหน้าบ้านและชุมชนตนเอง ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบเป็นเจ้าของพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับ อภิชาติ ตั้งปรัชญากุล (2560) ที่พบว่า การใช้รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจรแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเวลา 3 เดือน ส่งผลให้ตัวแทนครัวเรือนเกิดความรู้ เจตคติ การปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนโดยรวมสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เกิดระบบใหม่ในการใช้ประโยชน์มูลฝอยในชุมชนอย่างครบวงจร ได้แก่ เกิดกลุ่มแกนนำจัดการขยะชุมชน กลุ่มจิตอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม ตลาดนัดขยะรีไซเคิลชุมชน สรุปได้ว่า การใช้รูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น คนในชุมชนต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ต้องมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมต้องปฏิบัติอย่างจริงจังและทุกภาคส่วนต้องรวมพลังสู่ความสำเร็จ

4. ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วม

ผลการศึกษา พบว่า ภาคีเครือข่ายสามารถสนับสนุนกิจกรรมตามโครงการในชุมชนได้ตามศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของตนเอง คือภาคท้องถิ่น มีผู้นำท้องถิ่นที่มีวิสัยทัศน์เล็งเห็นความสำคัญในการจัดการมูลฝอย พร้อมเป็นแรงสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในด้านงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ รวมถึงเป็นตัวกลางทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างภาคีเครือข่าย และชุมชน ภาควิชาการ มี

การกระตุ้นและส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการจัดการมูลฝอยอย่างต่อเนื่อง หลากหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการอบรมให้ความรู้ การสาธิต การจัดทำสื่อ การประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ การรณรงค์โดยเจ้าหน้าที่ร่วมลงพื้นที่ไปให้ความรู้แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องและเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติ นำไปสู่ผลสำเร็จของรูปแบบการจัดการมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคประชาชน การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของแกนนำชุมชนและประชาชน ถือเป็นหัวใจหลักของการดำเนินงานทุกอย่างในชุมชน โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ รวมถึงร่วมติดตามประเมินผล เพื่อให้เป็นรูปแบบการจัดการมูลฝอยที่เกิดประสิทธิภาพและมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับ วิทกานต์ สารแสน และคณะ (2561) ที่พบว่า รูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายชุมชนบ้านห้วย ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ภาคประชาชน ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่และบทบาทของตน ประชาชนเห็นความสำคัญและตระหนักถึงปัญหา มีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตระหนักถึงปัญหามูลฝอยเป็นสำคัญ ส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ภาคหน่วยบริการด้านสุขภาพ ส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหามูลฝอยที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้อง ประชาสัมพันธ์ปัญหามูลฝอยที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

สรุป

ผลการวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของรูปแบบการจัดการมูลฝอยในชุมชนบรรลุผลได้ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ค้นหาปัญหาและสาเหตุ วางแผนแก้ไขปัญหา การดำเนินงานตลอดจนการติดตามประเมินผล จนได้รูปแบบการจัดการมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ประกอบกับภาคีเครือข่ายสามารถสนับสนุนกิจกรรมตามโครงการในชุมชนได้ตามศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของตนเอง ทั้งภาคท้องถิ่น ภาควิชาการและภาคประชาชน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนด้านการจัดการมูลฝอยชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1) ในระดับหมู่บ้าน การจัดการมูลฝอยไม่ว่าจะรูปแบบใดล้วนต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ดังนั้น ผู้นำชุมชนควรศึกษาแนวทางหรือวิธีการที่จะแสวงหาความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมจากประชาชนในหมู่บ้าน เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านในการจัดการมูลฝอยชุมชนจากตัวแทนครัวเรือน เพื่อสร้างความตระหนักร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหามูลฝอยในหมู่บ้านเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และควรมีการร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานในหมู่บ้านของตนเอง

2) ในระดับท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญโดยกำหนดเป็นนโยบายในการจัดการมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างชัดเจน ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้การ

คัดแยกมูลฝอยให้กับประชาชนในการจัดการมูลฝอยอย่างถูกวิธี ส่งเสริมให้ได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างครบถ้วนถูกต้อง ตลอดจนมีการรายงานผลการดำเนินงานให้ประชาชนรับทราบ และสามารถนำข้อมูลไปวางแผนพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหามูลฝอยชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติและการติดตามประเมินผลการจัดการมูลฝอยอย่างจริงจัง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการสนับสนุนให้หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการศึกษาวิจัยในรูปแบบอื่นๆ เช่น การทดลองใช้โปรแกรมหรือการพัฒนาในรูปแบบในประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาหรือขยายผลในการนำมาใช้แก้ปัญหาคาการบริหารจัดการมูลฝอยที่เหมาะสม และเกิดประสิทธิภาพในพื้นที่ต่อไป

คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Public Health, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Ubon Ratchathani Rajabhat University

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ. (2565). **จังหวัดชัยภูมิ**. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2566, จาก https://www.chaiyaphum.go.th/page_about/about6.php.
- กรมควบคุมมลพิษ. (2566). **รายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2566**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ปวีณา ปาทาน. (2564). **รูปแบบการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหนองม่วง เทศบาลเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วราวุฒิ มหามิตร. (2563). **รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยครัวเรือนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาตำบลละหาน อำเภोजัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- วิชาญ ดำรงกิจ. (2566). **การพัฒนาารูปแบบการจัดการมูลฝอยในชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาหมู่ 8 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนา อำเภอนองแคว จังหวัดสระบุรี**. *Journal of Modern Public Health Development.*, 8 (6), 201-212.
- วิทกานต์ สารแสน และคณะ. (2561). **การพัฒนาารูปแบบการจัดการมูลฝอยชุมชนบ้านห้วย ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม**. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม* ., 12 (2), 564-580.
- สุภาพร แปยอ. (2567). **การพัฒนาารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนตำบลเหล่าปาก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี**. *วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน*, 10(2), 110-124.
- สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ. (2566). **แผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน "จังหวัดสะอาด" จังหวัดชัยภูมิ พ.ศ. 2566**. จังหวัดชัยภูมิ.
- อภิชาติ ตั้งปรัชญากุล. (2560). **การพัฒนาารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจรแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลจังหวัดกาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนา. (2566). **ผลการสำรวจชุมชนด้านการจัดการมูลฝอยในตำบลโคกเพชรพัฒนา**. ชัยภูมิ: องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเพชรพัฒนา.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Ithaca, NY: Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The Action Research Planner*. 3rd ed. Geelong, Australia: Deakin University Press.

คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Public Health, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Ubon Ratchathani Rajabhat University

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชนก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม (n=291)

คะแนนความรู้	Mean	S.D.	t	95%CI		p-value
				lower	upper	
ก่อน	6.5	1.34	32.5	2.0	1.8	< 0.001*
หลัง	8.4	1.16				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติในการจัดการมูลฝอยก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม (n=291)

คะแนนการปฏิบัติ	Mean	S.D.	t	95%CI		p-value
				lower	upper	
ก่อน	1.6	0.46	33.89	1.07	0.95	< 0.001*
หลัง	2.6	0.16				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชนก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม (n=291)

การมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยของประชาชน	Mean	S.D.	t	95%CI		p-value
				lower	upper	
ก่อน	3.12	0.40	15.79	0.8	0.6	< 0.001*
หลัง	3.83	0.64				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05